

2021

भारत सरकार
गृह मंत्रालय
जनगणना कार्य निदेशालय
महाराष्ट्र

Government of India
Ministry of Home Affairs
Directorate of Census Operations
Maharashtra

एक्स्चेंज बिल्डिंग, २री मंजिल, Exchange Building, 2nd Floor,
सर शिवसागर रामगुलाम मार्ग, Sir Shivsagar Ramgulam Marg,
बेलाई एस्टेट, मुंबई-400001. Ballard Estate, Mumbai-400001.
Tel./Fax : 22691266 Tel.: 22615494
E-mail : dco-mah.rgi@censusindia.gov.in

क्र. महा/जनगणना/परि-1/2021/

दिनांक: 18 जानेवारी, 2018

भारताची जनगणना 2021 - परिपत्रक क्र - 1

विषय: जनगणना 2021 च्या पूर्वतयारीसाठी नियोजन - प्रशासकीय घटकांमधील सीमा बदल आणि जिल्हा, तहसील, सी.डी.ब्लॉक्स, गावे आणि शहरांची यादी संकलित करण्याबाबत.

जनगणना अधिनियम, 1948 व सुधारीत जनगणना नियम, 1990 मधील कायदेशीर तरतूदींच्या अधीन राहून भारतामध्ये दर दहा वर्षांनी एकदा जनगणना करण्यात येते. भारताची पुढील दशवार्षिक जनगणना 2021 मध्ये प्रस्तावित असून ती 1881 पासूनच्या जनगणनेच्या शृंखलेमधील 15 वी तर स्वातंत्र्योत्तर जनगणनेच्या शृंखलेमधील 8 वी जनगणना असणार आहे. जनगणना हे एक राष्ट्रीय महत्वाचे मोठे कार्य असून या पूर्वीच्या जनगणनांप्रमाणेच या जनगणनेत देखील प्रत्येक टप्प्यामधील निर्धारित कार्य अत्यंत काळजीपूर्वक आणि विहित कालमर्यादेत पूर्ण करण्याचे उद्दिष्ट साध्य करावयाचे आहे.

2. जनगणने अंतर्गत देशामधील कोणतीही व्यक्ती गणनेमधून वगळली जावू नये अथवा कोणत्याही व्यक्तीची दुबार/दोनदा गणना होवू नये हे पायाभूत उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी देशामधील सर्व प्रशासकीय घटकांची सर्वसमावेशक व अद्ययावत सूची 2021 च्या जनगणनेचे क्षेत्रीय काम सुरु होण्यापुर्वी पर्याप्त मुदतीमध्ये तयार करणे आवश्यक आहे. विदितच आहे की, प्रत्येक राज्याचे जिल्हा, तहसील, सी.डी.ब्लॉक आणि ग्रामिण भागांसाठी गावे आणि नागरी भागांसाठी शहरे हे प्रमुख प्रशासकीय उपघटक आहेत. म्हणूनच, जनगणना 2021 च्या पूर्वतयारीअंतर्गत राज्यामध्ये जनगणना 2011 नंतर आजपर्यंत झालेले तसेच यापुढील काळात परंतु जनगणना 2021 साठी प्रशासकीय सीमा गोठवण्याच्या (Freezing of the boundaries)

संदर्भ दिनांक म्हणजेच दि. 31 डिसेंबर, 2019 पर्यंत होणारे सर्व प्रशासकीय सीमा बदल संकलित करून त्यांचे एकत्रिकरण करण्याचे महत्वाचे काम पूर्ण करावयाचे आहे. प्रशासकीय सीमा बदलांमध्ये खालील पैकी बदलांचा प्रामुख्याने समावेश असू शकेल:-

- i. नवनिर्मित जिल्हे.
- ii. अस्तित्वात असणा-या जिल्ह्यांच्या प्रशासकीय सीमांमधील बदल.
- iii. अस्तित्वात असणा-या जिल्ह्यांचे डी-नोटीफिकेशन (De-notification).
- iv. नवनिर्मित तहसील.
- v. अस्तित्वात असणा-या तहसीलांच्या प्रशासकीय सीमांमधील बदल.
- vi. अस्तित्वात असणा-या तहसीलांचे डी-नोटीफिकेशन (De-notification).
- vii. अस्तित्वात असणा-या गावांच्या विभाजनाने / विलीनिकरणाने नवीन गावांची निर्मिती.
- viii. अस्तित्वात असणा-या शहरांच्या सीमांमधील बदल.
- ix. शहरामधून क्षेत्र वगळणे.
- x. अधिसूचित नवीन शहरे.
- xi. अस्तित्वात असणा-या शहरांचे डी-नोटीफिकेशन (De-notification).
- xii. वरील प्रशासकीय घटकांच्या नावांमधील बदल / इंग्रजी स्पेलिंगमधील दुरुस्त्या.
- xiii. शहरांच्या वॉर्डांच्या सीमांमधील बदल.
- xiv. इतर कोणतेही प्रशासकीय सीमा बदल.

3. जनगणना 2011 नंतर आजपर्यंत व यापुढील काळात परंतु जनगणना 2021 साठी प्रशासकीय सीमा गोठवण्याच्या (Freezing of the boundaries) संदर्भ दिनांक म्हणजेच 31 डिसेंबर, 2019 पर्यंत उपरोक्त प्रशासकीय घटकांमध्ये अनेक सीमा बदल झालेले असण्याची किंवा होण्याची शक्यता आहे. असे सर्व अनुषंगिक प्रशासकीय सीमाबदल भारताचे महारजिस्ट्रार तथा जनगणना आयुक्त यांच्या निर्देशानुसार जनगणना संचालनालयामार्फत सूचीबद्ध करण्यासाठी आवश्यक माहिती या संचालनालयाच्या पत्र क्र. महा/जग/2011/सीमाबदल/95 दि. 16/07/2015 तसेच समक्रमांकाचे पत्र दि. 02/02/2016 आणि दि. 07/12/2017 अन्वये मागविण्यात आली होती. त्यास अनुसरून काही जिल्ह्यांसाठी प्रशासकीय घटकांतील सीमाबदलच्या पुष्ट्यर्थ अधिसूचनांच्या प्रति आणि माहिती प्राप्त झाल्या आहेत. प्रशासकीय घटकांमध्ये झालेले बदल अंतिमतः सूचीबद्ध करण्यासाठी भारताचे महारजिस्ट्रार तथा जनगणना आयुक्त यांनी खालिलप्रमाणे कालमर्यादा निश्चित केली आहे.

अ. क्र.	प्रशासकीय घटकांमध्ये झालेले बदल - संदर्भ कालावधी	माहिती विवरणपत्रांमध्ये संकलित करून या संचालनालयास पाठवण्याचा दिनांक
1	दि. 01/01/2010 ते 31/12/2017 पर्यंत झालेले बदल	दि. 31 जानेवारी, 2018 पर्यंत
2	दि. 01/01/2018 ते 31/12/2019 पर्यंत झालेले बदल	दि. 31 जानेवारी, 2020 पर्यंत

प्रशासकीय घटकांमधील बदल नोंदविण्यासाठी भारताचे महारजिस्ट्रार तथा जनगणना आयुक्त यांनी विहित केलेल्या जोडपत्र तथा विवरणपत्रांचा संक्षिप्त तपशील पुढीलप्रमाणे आहे.

जोडपत्र - 1 मध्ये खालील विवरणपत्र अ ते इ चा समावेश आहे.

विवरणपत्र	संक्षिप्त तपशील
अ	प्रशासकीय घटकांमध्ये झालेले सीमा बदल दर्शविणारे विवरणपत्र.
ब	नवनिर्मित गावांची यादी दर्शविणारे विवरणपत्र.
क	अस्तित्वात असणा-या शहरांचे क्षेत्रफळ / नागरी दर्जामधील बदल दर्शविणारे विवरणपत्र.
ड	नवनिर्मित संविधानिक शहरे आणि संविधानिक शहरांचा दर्जा संपुष्टात आलेल्या शहरांचे विवरणपत्र.
इ	प्रशासकीय घटकांच्या नावांमधील बदल / इंग्रजी स्पेलिंगमधील दुरुस्त्या दर्शविणारे विवरणपत्र.

जोडपत्र 2 - प्रशासकीय घटकांमध्ये सीमाबदल नोंदविलेल्या विवरणपत्रांचा एकत्रित गोषवारा.

जनगणना 2021 साठी आवश्यक गाव यादी, शहर यादी आणि अन्य प्रशासकीय घटकांची यादी अंतिम होण्यासाठी उपरोक्त जोडपत्र तथा विवरणपत्रांमध्ये माहिती भरून या संचालनालयास निर्धारित कालमर्यादेत पाठविण्यात यावी.

4. जनगणना 2021 साठी गावाची यादी संकलित करतेवेळी लोकसंख्या असलेली तसेच निर्जन / ओसाड गावांसह, वस्त्या व पाडे याचा देखील समावेश करणे आवश्यक आहे. अशी यादी संकलित करण्यासाठी संदर्भ म्हणून जनगणना 2011 नुसार गावांच्या यादीचा उपयोग संबंधित तहसीलदारांनी करावा. अशा प्रकारे जनगणना 2021 साठी गावांची यादी संकलित झाल्यानंतर जनगणना 2011 नुसार तहसीलचे नकाशे संबंधित तहसीलदारांना स्वतंत्ररित्या पाठविण्यात येतील. त्या नकाशांमध्ये संबंधित तहसीलदारांनी नवीन गावाचे ठिकाण दर्शविणे आवश्यक आहे.

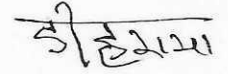
यापूर्वीच्या जनगणनांमध्ये अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये राष्ट्रीय पातळीवर अस्तित्वात असणारी गावे नजरचूकीने वगळली गेल्याने अथवा गावांच्या नावांमध्ये त्रुटी राहिल्याने कालांतराने काही प्रकरणे न्यायप्रविष्ट झाल्याचे भारताचे महारजिस्ट्रार तथा जनगणना आयुक्त यांच्या निदर्शनास आले आहे. तरी, सूचित करण्यात येते की, राज्यामध्ये जनगणना 2021 साठी गावांची यादी अंतिम करतेवेळी संबंधित तहसीलदारांनी जास्तीत जास्त काळजी घ्यावी. गावांची अचूक व अद्ययावत यादी तयार करण्याची प्रमुख जबाबदारी ही संबंधित तहसीलदारांची असेल.

5. विदितच आहे की, संविधानिक शहरांची (नगर पालिका/ नगर पंचायती/ नगर परिषद/ महानगरपालिका/ कटक मंडळे इ.) निर्मिती राज्य शासनामार्फत महाराष्ट्र शासन राजपत्रामध्ये अधिसूचना प्रसिध्द करून केली जाते. संबंधित अधिसूचनांद्वारे निर्मित संविधानिक शहरांच्या सीमांमध्ये समाविष्ट करण्यात आलेली संपूर्ण गावे/ गावांचे आंशिक क्षेत्र यांचे वर्णन केल्याप्रमाणे जनगणना 2011 नंतर आजतागायत नव्याने निर्माण झालेल्या संविधानिक शहरांमुळे, संविधानिक शहरांचा दर्जा बदलल्यामुळे अथवा संविधानिक शहरांच्या क्षेत्रसीमांमध्ये बदल झाल्यामुळे शहरांची यादी अद्ययावत करणे क्रमप्राप्त आहे. शहरांची अचूक व अद्ययावत यादी तयार करण्याची प्रमुख जबाबदारी ही संबंधित संविधानिक शहराच्या प्रशासकीय प्रमुखाची असेल.

6. गावांची, संविधानिक शहरांची तसेच वॉर्डची यादी मराठी तसेच इंग्रजी भाषेमध्ये अंतिम करावयाची असून सदरील द्विभाषिक यादी संबंधित अधिका-यांनी प्रमाणित करावयाची आहे. याव्यतिरीक्त महसूल हद्दीमध्ये नसणारी परंतू वनक्षेत्राच्या हद्दीमधील काही गावे / खेडी / वाड्या / पाडे इ. मध्ये काही लोकवस्ती असेल अथवा पूर्वी लोकवस्ती होती परंतू सद्यस्थिती मध्ये सदरील भाग ओसाड / निर्जन असेल अशा सर्व गावांची यादी वनविभागातील संबंधित अधिका-यांनी तयार करावयाची असून त्यांचा समावेश गावांच्या यादीत केल्यानंतरच जनगणना 2021 साठी गावांची यादी अंतिम व परिपूर्ण होवू शकेल.

7. थोडक्यात जनगणना 2021 साठी आवश्यक प्रशासकीय घटकांची संदर्भ सूची जसे गाव, शहर/ वॉर्ड तसेच अन्य प्रशासकीय घटकांची यादी सर्व स्तरांवर बिनचूकपणे अद्ययावत करण्यास सर्वोच्च प्राधान्य दिल्यास त्यामध्ये कोणत्याही त्रुटी राहणार नाहीत व अनुषंगिक समस्या भविष्यात निर्माण होणार नाहीत. प्रशासकीय घटकांतील सीमा बदल दर्शविणा-या सर्व अधिसूचना परिच्छेद 3 मध्ये नमूद केलेल्या संदर्भ कालावधीसाठी निर्धारित कालमर्यादेत या संचालनालयास पाठविणे आवश्यक आहे.

राज्यातील प्रशासकिय घटकांमध्ये संदर्भ कालावधीमध्ये झालेल्या सीमा बदलांची सूची विहित कालमर्यादेत अंतिम करण्यासाठी जिल्हाधिकारी स्तरावरून संबंधित तहसिलदार आणि कार्यकारी अधिकारी (नगर पालिका / नगर पंचायती / नगर परिषद / कटक मंडळे) तसेच महानगरपालिका आयुक्त यांनी त्यांच्या अधिनस्त संबंधित अधिका-यांना सत्वर कार्यवाहीसाठी योग्य ते आदेश निर्गमित करण्याच्या विनंतीसह.

(डी. हनुमंतराया)

उप महारजिस्ट्रार,

महाराष्ट्र

सहपत्र - जोडपत्र 1 व 2

प्रति,

1. जिल्हाधिकारी, सर्व (मुंबई व मुंबई उपनगर जिल्हे वगळून)
2. आयुक्त, महानगरपालिका (सर्व)

प्रत माहितीसाठी सादर

1. अपर मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
2. प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन, महसूल विभाग, मंत्रालय, मुंबई
3. प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन, नगरविकास, मंत्रालय, मुंबई
4. सचिव व विशेष चौकशी अधिकारी-1, महाराष्ट्र शासन, सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
5. सचिव, महाराष्ट्र शासन, ग्रामविकास आणि पंचायती राज विभाग, मंत्रालय, मुंबई
6. सचिव, महाराष्ट्र शासन, महसूल व वनविभाग (वने), मंत्रालय, मुंबई
7. विभागीय आयुक्त (सर्व)
8. आयुक्त, नगरपालिका प्रशासन, मुंबई
9. जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक भूमि अभिलेख, महाराष्ट्र, पुणे